

LOT

meulenhoff.nl

Zeruya Shalev

Lot

ROMAN

Vertaling uit het Hebreeuws
door Ruben Verhasselt

MEULENHOF

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het
Nederlands Letterenfonds

“And to every people after their language” – Book of Esther 1:22
Published with the support of The Institute for the Translation of
Hebrew Literature, Israel and the Embassy of Israel, Den Haag

ISBN 978-90-290-9494-8

ISBN 978-94-023-1817-3 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Plia*

Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties

Omslagbeeld: © Edward Martinez

Vormgeving binnenwerk: Adriaan de Jonge

© 2021 Zeruya Shalev. Original edition published by Keter Publishing
House Ltd. by arrangement with The Deborah Harris Agency

© 2022 Nederlandse vertaling Ruben Verhasselt en Meulenhoff
Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel
van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter nagedachtenis van Reuven Katz

Ik ben het, Rachel

Zwijgend stond ze voor de dichte deur. Waarom nog aanbel-
len of kloppen? Zijn moeder had haar tenslotte al gezien. Ze
ving de zweem van een beweging op achter het open keuken-
raam, stil als het knippen van een oog. Er stond een enor-
me pan te koken op het petroleumstel en daarachter ging on-
getwijfeld de kleine vrouw schuil met een pollepel in haar
hand. Ze was linzensoep aan het maken, en de dampen die
door het raam naar buiten drongen, verhitten haar gezicht,
trokken in haar haar. Was ze voor haar zoonlief aan het ko-
ken? Was hij hier?

‘Sonja, doe open,’ riep ze naar de pan. Onnodig zei ze erach-
teraan: ‘Ik ben het, Rachel.’ Ze had het idee dat ze de innerlij-
ke tweestrijd van haar schoonmoeder kon horen, als botsen-
de schaduwen. Zou ze haar durven te negeren nadat ze haar
leven had gewaagd om hier te komen?

Het was in die dagen levensgevaarlijk om naar het beleger-
de Jeruzalem te gaan. Arabische bendes lagen in hinderlagen
langs de weg en beschoten de konvooien. Haar vrienden in
Tel Aviv hadden geprobeerd haar de reis uit het hoofd te pra-
ten, maar ze had voet bij stuk gehouden. Het is zelfmoord,
zeiden ze telkens, maar ze had geen keus. Ze had hem de ene
na de andere brief gestuurd, die allemaal onbeantwoord wa-
ren gebleven.

‘Sonja, ik moet Mano zien!’ probeerde ze weer. ‘Ik ben speciaal uit Tel Aviv gekomen. Ik maak me zorgen om hem, ik begrijp niet wat er aan de hand is. Is hij hier in huis?’ De dampen omgaven haar lichaam alsof ze een geest was, ontsnapt uit een fles. Ze had het idee dat ze zo meteen ter plekke zou smelten en een plasje zou achterlaten, dat haar schoonmoeder triomfantelijk de trap af zou vegen. Ze was vergeten hoe de Jeruzalemse zon kon steken tijdens de eerste hittegolven van het voorjaar, die met de woestijnwind werden aangevoerd. Die zon stond recht boven haar hoofd. ‘Sonja, ik heb dorst,’ riep ze, en ze hield zich vast aan de tralies van het raam, ‘kan ik een glas water krijgen?’

Toen ze zo’n vier jaar eerder voor het eerst op bezoek kwam, stond de zware vrouw precies hier boven aan de trap in een verschoten kamerjas en leegde zonder te verblikken een ketel kokend water over de buurtkinderen die vruchten aan het plukken waren uit haar Japanse mispelboom. Een paar spetters kwamen toen terecht op haar rode jurk met de gele bloemen, die ze ter gelegenheid van het bezoek had aangeetrokken. Ze bleef staan in de draai van de trap en zag dat de kinderen schreeuwend van angst wegluchtten en dat er zich een scheve grijns verbreedde op het gezicht dat van boven op haar neerkeek. Dit kon onmogelijk Mano’s moeder zijn. Ze begon zich al terug te trekken – kennelijk had ze de verkeerde ingang genomen, de huizen leken hier ook zo op elkaar –, maar juist toen kwam hij bleek en beschaamd de deur uit, naar haar toe, en wees de vrouw in de ochtendjas stilletjes terecht.

Hij bewaarde altijd zijn beleefdheid en goede manieren, totdat hij op een dag zou vertrekken zonder afscheid te nemen, zonder een brief achter te laten.

Nu waren de Japanse mispels om een of andere reden nog

groen en trokken ze niemand aan, alleen een paar wespen. Als de vruchten binnenkort rijp waren, zou er ongetwijfeld nog veel gretiger op worden geaasd in de hongerige stad, maar zijn moeder zou het gerantsoeneerde water niet durven te verspillen. Hoe zou ze de kleine rovers deze lente verjagen, met stenen? En hoe zou ze haar schoondochter verjagen? Tenslotte had die haar kostbaarste vrucht aan haar ontstolen.

Er klonk een licht geruis vanaf het balkon en ze keek op naar de watertank die daar onlangs was geïnstalleerd, een groot blikken vat. Had ze zich daarachter verstopt? De Arabieren hebben de watertoevoer naar de stad afgesloten, had ze verteld in een van haar brieven, en ik moest een tank laten aanbrengen op het balkon voor tijden van nood. Ik strooi er broodkrumels op en de vogels komen die oppikken. Aan het geluid hoor ik hoeveel water er nog in zit.

‘Sonja, ben je er?’ probeerde ze weer. ‘Doe even open voor me, ik blijf niet lang. Ik moet nog terug naar Tel Aviv.’

Wat had ze nog meer kunnen zeggen? En wat had ze daadwerkelijk gezegd dat haar schoonmoeder had vermurwd? Want uiteindelijk kreeg ze gehoor van zware voetstappen op houten slippers die de deur naderden, een sleutel die met tegenzin werd omgedraaid in het slot. En daar waren het gezwollen gezicht, het vettige haar, de achterdochtige zwarte ogen. Zijn moeder had haar vanaf het eerste moment niet gemogen. Was ze bang geweest dat haar schoondochter te knap was, te gewild, en het hart zou breken van haar geliefde, laat gekregen kind?

Maar ze vergiste zich. Hij was het die haar ineens had verlaten zonder een woord te zeggen. Hij was het die haar brieven niet beantwoordde. Heimelijk had hij zijn vertrek gepland en zij had in haar onschuld niets vermoed. Ze wist dat hij uit het

lood geslagen was, zich pijnigde, maar het was niet in haar opgekomen dat hij helemaal uit haar leven zou verdwijnen.

‘Waarom ben je hier gekomen, wat wil je?’ vroeg zijn moeder met haar zware Poolse accent, dat niet was gesleten in de tientallen jaren sinds haar aankomst vanuit Warschau. Ook voor haar accent en haar hardnekkige uitspraakfouten had hij zich geschaamd. Zijn Hebreeuws was heel mooi, chic. Even schrok ze van het idee dat ze het nooit meer zou horen. ‘Wat ik wil?’ herhaalde ze de vraag. ‘Mano zien. Is hij hier?’ Bijna zei ze erachteraan: en ik wil soep, want de geur ervan sloeg een gapend gat van honger in haar buik en ze had het idee dat ze elk moment kon flauwvallen.

‘Je kunt hem niet zien,’ bepaalde haar schoonmoeder met voldoening, ‘hij is ziek. Hij zei dat ik je in geen geval moest binnenlaten als je zou komen.’ Achter haar bevond zich de grote kamer, donker als een grot, en bij het raam met de neergelaten rolluiken stond zijn bed. Ze spande haar ogen in. Zag ze beweging onder de deken? Was dat de vlek van zijn hoofd op het kussen?

‘Is hij ziek? Wat heeft hij?’ vroeg ze op verslagen toon, en ze hield zich vast aan de deurpost. Zijn moeder antwoordde wrevelig: ‘Rachel, ga terug naar Tel Aviv en kom niet meer hier, hij kan je niet zien!’

Had ze ‘hij kan niet’ gezegd of ‘hij wil niet’? Ineens moest en zou ze zich juist dat detail herinneren, juist nu ze zich voorbereidde op de ontmoeting die haar te wachten stond. Hij kan niet of hij wil niet? Maar de lastiger vraag die zich plotse-ling weer aandienende was waarom ze de kwaadwillige poortwachter niet opzij had geduwd en zijn kamer was binnenge-stormd. Tenslotte was ze veel jonger en sterker geweest dan haar schoonmoeder. Moeiteloos was ze haar de baas geweest

en had ze zich op zijn bed kunnen storten. Als het haar was gelukt bij hem te komen, met hem te praten, was hij misschien van gedachten veranderd en had hij het kwade oordeel afgewend.

Want ze had hem sinds die dag, bijna zeventig jaar geleden, echt niet meer gezien, behalve een paar maanden later even in het rabbinaatsgebouw, waar hij erop had toegezien ver weg van haar plaats te nemen en niet naar haar te kijken. En na afloop van de vernederende ceremonie, toen zij nog een paar woorden van afscheid tegen hem wilde zeggen, had hij haar onmiddellijk zijn rug toegedraaid en was snel weggelopen, terwijl zij zwijgend achterbleef op de plek waar ze waren getrouwd en pas op dat moment de Hebreeuwse datum zag: 12 av 5708, precies een jaar na hun huwelijksdag.

Zo veel dromen waren dat jaar onderbroken, zo veel beginnen hadden geen vervolg gekregen, verzuchtte ze nu. Ondertussen waste ze gladde, koude pruimen voor haar gaste, die al verlaat was. Een uur geleden had die opgebeld, en toen ze haar stem had gehoord, was ze even bang geweest dat ze de afspraak zou afzeggen. Pas toen had ze beseft dat ze eigenlijk uitkeek naar de ontmoeting die haar bijna was opgedrongen, die ze uit alle macht had proberen uit te stellen.

Maar nee, Atara, Mano's dochter, had niet afgebeld, ze had alleen laten weten dat ze in de file stond en wat later zou komen, waarop Rachel, die gespannen op de bank zat, zelf de ene na de andere pruim had gegeten, en nu waste ze er nog drie om het schaalteje weer te vullen.

Tegenwoordig komen mensen te laat door de files, vroeger wisten we helemaal niet of we zouden aankomen, dacht ze plots wrokkig bij de herinnering aan de terugreis uit Jeruzalem op die verschrikkelijke dag. Tientallen bange passagiers zaten opeengepakt en voorovergebogen in de bus, bevend

van de angst voor de Arabische sluipschutters langs de weg, en alleen zij was rechtop blijven zitten, wachtend op de kogel die de ruit naast haar zou versplinteren en haar in het hoofd zou treffen. Eén kogel was genoeg om haar weg te nemen uit het leven, dat haar toen nog hopelozier voorkwam dan de dood. Wat haar na de dood te wachten stond wist ze tenslotte niet, maar na de breuk met Mano, voorvoelde ze met zekerheid, wachtte haar in het leven niets.

Juist toen waren de sluipschutters hun genadig. Geen enkel schot werd afgevuurd op het konvooi en toen de bus behouden aankwam in Tel Aviv, viel het haar moeilijk om uit te stappen. Ze wilde terug naar Jeruzalem, weer aankloppen totdat de deur zou opengaan en dan zijn moeder hardhandig wegduwen. Waarom had ze naar haar geluisterd? Ze was zo dom geweest als 'de man van buiten' die voor de wet stond in het sombere verhaal dat Mano haar een keer had voorgelezen. Maar niemand wist wanneer er weer een konvooi zou vertrekken, en terwijl ze daar radeloos stond, werd ze aangesproken door een man wiens gezicht haar bekend voorkwam; vermoedelijk was ze hem een keer tegengekomen in een van de schuilwoningen van de ondergrondse. Hij vroeg haar of ze hulp nodig had, en zij, zowel verlegen als trots, schudde haar hoofd, maar viel op hetzelfde moment flauw op het kokende asfalt, waarop hij haar in zijn armen nam en niet meer losliet.

Zo was door het lot beschikt. Er was toen geen andere weg geweest, noch naar het belegerde Jeruzalem, noch naar zijn verzegelde hart. In tegenstelling tot de Birmaweg naar Jeruzalem werd een sluiproute naar zijn hart nooit aangelegd, en misschien was dat maar goed ook, ze zou het nooit weten. Het was volkomen overbodig zich dit alles zeventig jaar later voor de geest te halen en het zou ook nooit in haar zijn opgekomen zonder de verlate gaste die eraan kwam en die haar

een paar maanden geleden had overrompeld in de schouwburg.

Een vreemde vrouw had haar in de pauze aangesproken toen ze in de lange rij voor de wc's stond. Nadat de vrouw zich opgewonden had voorgesteld, leek het gesprek een voortzetting van de voorstelling, die een onverwachte wending had genomen. Hoe hebt u mij herkend? wilde ze vragen, met stomheid geslagen en geërgerd. Hoe hebt u weet van mij gekregen? Ze had haar kinderen immers niets verteld over dat eerste huwelijk, een onrijp huwelijk dat na precies één jaar op niets was uitgelopen.

'U bent toch Rachel?' had ze gevraagd, bijna gesmeekt. 'Ik ben Atara Rubin, een dochter van Mano. Ik ben zo blij dat ik u gevonden heb.'

'Mano' had ze hem genoemd en niet 'Menachem' of 'professor Rubin', alsof ze Rachel beschouwde als iemand uit de beperkte kring van familievrienden, en toen Rachel haar opnam, overviel haar de absurde gedachte dat deze vreemde vrouw haar dochter had kunnen zijn.

Ze was rijzig en slank, zoals hij, en zag er jong uit, veel jonger dan haar eigen zoons. Blijkbaar had hij haar op latere leeftijd gekregen, en misschien waren het de kleding en het haar die haar een jeugdig aanzien verleenden – lange, wilde zwarte krullen, een strakke spijkerbroek, laarzen – want rond de grote, donkere ogen dansten al heel wat rimpeltjes. Ja, haar ogen waren net zo donker als de zwarte ogen van haar grootmoeder, die die ochtend vuur hadden gespuwd, maar veel prettiger.

'Nog gecondoleerd,' zei Rachel snel. Een paar maanden geleden had ze op het nieuws gehoord dat hij op eenennegentigjarige leeftijd was overleden, of misschien had ze een krantenberichtje gelezen dat was gewijd aan de dood van de be-

faamde hersenonderzoeker. Zijn dochter bedankte haar overdreven hartelijk en vroeg meteen, alsof met zijn dood een obstakel uit de weg was geruimd: 'Zou u bereid zijn me over hem te vertellen? Over wat er tussen u en hem geweest is?' Het viel Rachel moeilijk weerstand te bieden tegen het aandringen van deze vrouw, die ze nog nooit had gezien, en ze hoorde zichzelf telkens weer haar eigen telefoonnummer voor haar herhalen, want de pen schreef niet en de telefoon, uitgezet voor het begin van de voorstelling, kwam niet tot leven, totdat zijn dochter uiteindelijk bij de derde bel een glanzend rode lippenstift uit haar tas tevoorschijn haalde, de mouw van haar trui opstroopte en het nummer op haar lange arm schreef. De cijfers zagen eruit als snijwonden en gaven Rachel een ongemakkelijk gevoel, en ze hoopte dat het nummer dat naar haar leidde zou vervagen en onleesbaar zou worden. Maar dat gebeurde kennelijk niet, want de volgende dag klonk het gretige stemgeluid al door de telefoon, en Rachel vertelde toen meteen dat ze uitgerekend die dag in het ziekenhuis werd opgenomen voor een eenvoudige ingreep, die uiteraard tot complicaties zou kunnen leiden.

Haar mobiele nummer had ze haar niet gegeven en daarom hoorde ze pas na terugkomst uit het ziekenhuis haar stem weer en herkende die onmiddellijk. Opnieuw ontweek ze haar, onder het voorwendsel dat ze nog verzwakt was en in de hoop dat de vrouw het zou opgeven. Wat wilde zijn dochter van haar, vanwaar die plotselinge belangstelling? Zelf was ze er niet in geïnteresseerd dat oude verhaal op te rakelen. Pas een paar weken later stemde ze toe een afspraak te maken, op vrij lange termijn, en hoe meer de datum naderde, hoe duidelijker ze merkte dat ze er met angst en hoop op wachtte. Hoop waarop? Angst waarvoor? Wat zou ze haar vertellen: Zwijgend stond ik voor de dichte deur?

Ik ben het, Atara

Zwijgend stond ze voor de dichte deur. Het had geen zin nog een keer aan te bellen. Nog geen uur geleden had ze haar telefonisch laten weten dat ze verlaat was, waarop Rachel met hoorbare wrevel had geantwoord: 'Geen probleem, ik wacht op je.' En nu deed er niemand open. Was het de vertraging die haar had geërgerd of de hele ontmoeting, die haar zowat was opgedrongen? Misschien had ze ineens spijt gekregen. Of lag ze soms achter de deur op de vloer, levenloos of wachtend op hulp? Op die leeftijd kon er van alles gebeuren. 'Rachel!' riep ze, en ze legde om een of andere reden haar oor tegen het spionnetje. 'Ik ben het, Atara. Bent u daar? Is alles goed met u?' En ze fluisterde erachteraan: 'Waag het niet dood te gaan, nu ik je eindelijk gevonden heb.'

Het gegil van een ambulance of politieauto naderde, en ze maakte zich uit de voeten, stak de straat over en verdween in het trappenhuis van het gebouw ertegenover, alsof ze een misdaad had begaan. Ze had een negentigjarige vrouw aangeklapt en haar onnodig leed bezorgd dat haar leven had bekort. Bij die schijnbaar toevallige ontmoeting in de Jeruzalemse schouwburg had ze weliswaar bijna leeftijdloos, helder en zelfstandig geleken – ze had niet eens een stok bij zich gehad en ook geen begeleider –, maar dat was maanden geleden, misschien was ze achteruitgegaan. Misschien had juist

vanmorgen, meteen na hun telefoontje, de doodsengel bij haar aangeklopt en was die haar één uur voor geweest.

Tot haar opluchting verwijderde het gegil zich, en ze liep de straat op, bekeek het verbluffend mooie landschap en het verbluffende gebrek aan charme van de woonwijk, alsof die in één nacht uit de grond was gestampt door een blinde architect. Logge gebouwen met natuurstenen gevelbekleding bedekten de dorre heuvels, smakeloze pannendaken zonder enige rechtvaardiging. Sneeuwen zou het hier tenslotte nooit, wat voor zin had die steile dakhelling? En wat voor zin had haar rit hierheen? Tweeënhalf uur was ze onderweg geweest. Een hele werkdag was verspild, om nog te zwijgen over alle moeite die ze had gestoken in de opsporing van een vrouw die nauwelijks sporen had achtergelaten in de wereld, behalve in haar leven.

Wat moest ze nu doen? Ze liep terug naar haar auto, zette de haperende airco aan en belde opnieuw, maar 'Rachel van pa', zoals ze haar had opgeslagen tussen haar contactpersonen, nam niet op. Misschien was ze gewoon in slaap gesukkeld, zoals bejaarden deden. Dat gebeurde zelfs Alex de laatste tijd, al gaf hij het niet toe. 'Heb ik je wakker gemaakt?' vroeg ze wel eens als ze hem overdag belde en de slaap nog in zijn stem hoorde, waarop hij prompt ontkende: 'Ik? Hoe kom je erbij?' Ja, ze zou hem nu bellen. Juist in zulke situaties kon hij haar geruststellen, al was het moeilijk te omschrijven wat 'zulke situaties' waren. Per slot van rekening was ze nooit eerder in precies zo'n situatie beland. Hij wist spanningen te verlichten die niets met hem te maken hadden, problemen die hij niet had veroorzaakt en die hij ook niet werd geacht op te lossen. 'Alex, zo raar, ik weet niet wat ik ervan moet denken,' zei ze. 'Een uur geleden heb ik haar aan de telefoon gehad en nu neemt ze niet op en doet de deur niet open.

Denk je dat haar iets is overkomen of zou ze spijt hebben gekregen? Moet ik nog even wachten of ervan afzien?’

‘Waarom vraag je dat aan mij als je toch nooit naar me luistert?’ klaagde hij meteen. ‘Ik zeg al een jaar tegen je dat je het uit je hoofd moet zetten, maar je bent geobsedeerd door die Rachel en je bent niet te stoppen. Nog steeds begrijp ik niet eens waar die plotselinge belangstelling vandaan is gekomen.’

‘Wat valt hier niet te snappen?’ bromde ze. ‘Ik wist niet dat die relatie zo veel voor hem heeft betekend. Dat die vrouw zijn leven heeft verpest, en het mijne intussen ook.’

‘Aha, en ik dacht dat ik jouw leven had verpest.’ Als gewoonlijk stuurde hij het gesprek liever naar bekend terrein, en ze grinnikte en zei: ‘Uiteraard, eerst mijn vader, daarna jij.’ Vanzelfsprekend nam hij hierop zijn kans waar terug te slaan en zei: ‘Het belangrijkste is dat je daartussenin genoeg kerels hebt gehad die je goed hebben gedaan.’

‘Doe me een lol, zo veel heb ik er niet gehad,’ hoorde ze zichzelf in de verdediging schieten. Wat liet ze zich toch makkelijk door hem meesleuren naar hun speelplaats vol half ingebeelde verdenkingen, half bevredigde behoeften, half uiteengespatte hoopgevoelens, gebroken kinderspeelgoed. De enige plek waar de tijd stilstond, waar hun levens aan elkaar waren gelast, hun verlangens, hun schuldgevoelens, hun bedrogen echtgenoten, haar dochter, zijn zoon. Wat waren ze jong geweest, vooral zij, nauwelijks vijftien. Hij was toen eerlijk gezegd al niet zo heel jong meer, veertien jaar ouder dan zij en dan de echtgenoot die ze verliet voor hem, maar dat had niets afgedaan aan zijn betovering, integendeel. Pas de laatste jaren begon die kloof haar dwars te zitten, nu hij knorriger, stekeliger, somberder werd, maar misschien was zij het die veranderd was, het was moeilijk te zeggen.

‘Je hebt er genoeg gehad,’ zei hij op zure toon, ‘alleen hebben ze je uiteindelijk allemaal opgegeven, behalve ik dan. Ik ben de enige die gebleven is.’ Ze grinnikte weer. ‘Arme ziel van me, je bent niet te benijden. Trouwens, de airco doet nauwelijks iets. Wanneer breng je de auto nu eens naar de garage?’ Hij mopperde: ‘Ik ben het zat mijn tijd in de garage door te brengen met die barrel. Dat ding is twintig jaar oud, Atara! Als je geen kapitalen had uitgegeven aan die privédetective hadden we al lang een nieuwe gehad.’

‘En ik ben het zat dat aan te horen,’ zei ze. ‘Goed, ik blijf nog even hier. Zo snel geef ik me niet gewonnen. Is Eden op?’

‘Wat dacht je zelf?’ antwoordde hij. ‘Wanneer is hij de laatste tijd voor vier uur ’s middags zijn bed uit gekomen?’

Ze verzuchtte: ‘Wat heeft hij toch? Het is al bijna een maand zo.’

‘Ik heb je van het begin af aan gezegd dat het niet goed zou aflopen, die escapade!’ voer Alex uit. ‘Ik wist dat het niets voor hem was. Hij heeft er het killerinstinct niet voor. Van wie zou hij dat moeten hebben? Hij is tegen zijn eigen natuur in gegaan en nu betaalt hij de prijs!’

‘Jij met je provocaties,’ zei ze geërgerd. ‘Is dienen in een commando-eenheid een escapade? Je zou trots op hem moeten zijn!’

‘Natuurlijk ben ik trots op hem,’ zei hij, ‘maar niet op mezelf, dat ik het niet heb tegengehouden. Sorry hoor, dat ik niet meedoe met jullie verering van heldendom en manhaftigheid.’

‘Al goed, we weten het,’ viel ze hem in de rede. ‘Misschien kun je toch proberen met hem te praten?’

‘Hou eens op met die gebruiksaanwijzingen, Atara. Ik ga niet achter hem aan rennen zoals jij. Als hij wil praten, weet hij me te vinden.’

‘Bedankt voor de bemoediging,’ bromde ze. Waarom had ze hem ook eigenlijk gebeld? Wanneer had ze voor het laatst met plezier met hem gepraat, en wat betekende die kille toon jegens hun enige gemeenschappelijke zoon, hun Hof van Eden-kind, dat hun vanaf de dag van zijn geboorte zo veel vreugde en trots had gebracht? Ze begreep niet wat er plotse-ling met hem was gebeurd nadat hij het zwaarste traject in het leger had doorlopen met een uitzonderlijk, onverwacht uithoudingsvermogen, na een afmattende training, de ene dag nog uitdagender dan de vorige, om nog te zwijgen over de daaropvolgende acties en operaties, waarover hij hun na-tuurlijk niets mocht vertellen. Ze hadden inderdaad niets te horen gekregen, noch ervoor, noch erna, en alleen uit de hol-le blik in zijn ogen kon ze soms raden waar hij was geweest: op een plek waar dag en nacht niet bestonden, net zomin als twijfels en vragen, en waar niets anders telde dan de missie, waarvan de heiligheid zelfs boven de heiligheid van het leven ging. Een plek waar dat geliefde lichaam, dat met hoop en vrees cel voor cel was gevormd in haar baarmoeder, een ge-avanceerd, krachtig oorlogswapen werd en toch kwetsbaar bleef als een babylijfje. En die kwetsbaarheid had ze ’s nachts vervloekt als ze hem in haar nachtmerries neergeschoten had zien liggen op de bodem van de zee of had zien spartelen, gevangen in een vissersnet.

En toen na vier van zulke jaren de afzwaaidatum naderde en de spanning wat afnam – hij begon zijn grote reis al te plannen en over zijn toekomst na te denken – kwam hij ineens midden in de week onverwacht thuis en weigerde te vertellen wat er was gebeurd, en sindsdien sloot hij zich meestal op in zijn kamer, sliep overdag en was ’s nachts wak-ker, en wees al haar pogingen af om te praten, te luisteren, hulp te bieden.

Maar ze was niet naar deze kunstmatige, omstreden stad in het noorden van de woestijn van Juda gereden om na te denken over de toekomst. Ze was hier om iets te weten te komen over het verleden, het verleden van één man, die ze niet goed kende hoewel ze met hem onder één dak had gewoond en uit zijn zaad was voortgekomen. Tegen het eind van zijn leven had hij dingen tegen haar gezegd die haar niet meer loslieten en een verklaring eisten, en er was maar één vrouw op de wereld die uitleg kon verschaffen. Al maanden probeerde ze haar te spreken te krijgen, en nu het eindelijk zover was, kwam ze voor een gesloten deur te staan.

‘Ben jij het? Eindelijk ben je gekomen!’ had haar vader die ochtend opgewonden uitgeroepen toen ze naar zijn bed liep, ongeveer een jaar geleden. Het was een van de zeldzame keren dat ze bereid was geweest haar zus te vervangen, die hem toegewijd verzorgde. Een verbaasde, gelukkige glimlach verspreidde zich over zijn gezicht, en hij stak enthousiast zijn armen naar haar uit. ‘Ben je uit Tel Aviv gekomen? Ik wist dat het je zou lukken! Ik heb mijn leven lang op je gewacht!’

‘Ik ben uit Haifa gekomen, papa,’ zei Atara meteen, voordat ze op de stoel naast zijn bed ging zitten. Nog nooit had hij haar zo enthousiast begroet.

‘Wat ben je mooi,’ fluisterde hij, en hij stak een trillende hand uit naar haar gezicht en voelde aan haar huid, waarop ze gegeneerd grinnikte en zei: ‘Zoiets heb je nog nooit tegen me gezegd.’ En in haar domheid gaf ze gehoor aan de warmte die van hem uitstraalde, aan de verrassende woordenvloed. ‘Je bent zo mooi, vriendin van mij, je bent zo mooi! Je ogen zijn duiven, door je sluier heen. Je haar golft als een kudde geiten die afdaalt van Gileads bergen,’ sprak hij teder. ‘Ik heb je niet bedrogen, Rachel, ik heb geen andere vrouw gehad,

zoals ik je beloofd had.' En pas toen drong het tot haar door en trok ze meteen haar gezicht terug, liet zijn hand in de lucht hangen en huiverde bij de gedachte dat haar vader naar haar verlangde, huiverde uit naam van haar moeder, die zonder het te weten haar hele leven was bedrogen.

'Kom bij me, wees niet bang. Er is niets meer te vrezen,' protesteerde hij met een gebroken stem, en zijn uitgemergelde adelaarsgezicht vertrok. 'Al wat mijn is, dat is dijn. Al wat niet mijn is, is ook dijn. Vergeef me, Rachel, ik heb met eigen handen ons graf gegraven,' voegde hij eraan toe in zijn plechtstellige Hebreeuws. En zij zei: 'Papa, ik ben niet Rachel, ik ben Atara, je dochter,' maar hij schudde zijn hoofd, plotseling boos. 'Lieg me niet voor!' beet hij haar toe, zijn toon omgeslagen van het ene naar het andere uiterste, en hij doorboorde haar met de felle blik van zijn grijze ogen. Deze keer wist ze niet tot wie de uitbrander was gericht, want in haar kindertijd had hij ook haar er vaak van verdacht dat ze loog. Ook haar moeder had hij daarvan beticht, en zij probeerde hem dan altijd te kalmeren met de vreemdste bezweringen, die zijn woede alleen maar hadden verergerd.

Ze stond op en bleef aarzelend bij zijn bed staan. Haar oude nieuwsgierigheid flakkerde op. Wat voor zin had het hem op zijn vergissing te wijzen? Liever deed ze net alsof ze inderdaad zijn eerste vrouw was, en ze kwam dichterbij hem en pakte zijn hand. 'Ik ben bij je teruggekomen, Mano,' deelde ze mee met een lagere stem, maar verbazingwekkend sterk trok hij zich los. 'Raak me niet aan, Rachel, ik ben vervloekt!' schreeuwde hij, en hij weerde haar af met een zwaaiende arm. 'Ga weg als je leven je lief is!' En ze ging inderdaad weg, al was ze speciaal vanuit Haifa naar Jeruzalem gekomen om bij hem te zijn op de vrije dag van zijn verzorger en had ze haar zus beloofd tot de avond te blijven.

Ze sloeg de deur achter zich dicht en ging ontdaan in de draai van de trap zitten, onder de Japanse mispelboom. Uren had ze daar als kind gezeten wanneer haar vader haar had buitengesloten. Als ze te laat thuiskwam of een te laag cijfer voor een proefwerk had gekregen, als ze niet had geluisterd wanneer hij tegen haar sprak, als ze niet muisstil was geweest wanneer hij aan het werk was. Dan wachtte ze tot zijn woede zou zakken, soms rillend van de kou, hongerig en dorstig, en volgde jaloers de mieren die haastig naar hun nest liepen of de slakken die naast haar over de stenen muur kropen met hun wiegelende huisje op hun rug.

Wat was het raar om hier ineens weer op de trap naar de voordeur te zitten, alsof er niets was veranderd. De schaduw van de bladeren deden de muren trillen, de toppen van de cipressen staken zwart uit tussen de zonneboilers, flarden van gesprekken, het knerpen van waslijnen, de mistroostigheid van de grauwe, bijna identieke gebouwen. Ze kende elke tuin en achterplaats, elk paadje, elk raam en elk gordijn. Uren had ze hier zitten wachten en was dan af en toe de trap op gegaan en had op de deur of het keukenraam geklopt om haar geluk te beproeven. Op een avond had ze hen door het raam aan tafel zien zitten, maar haar ouders hadden niet naar haar opgekeken, terwijl haar zusje steeds naar haar gluurde, met volle mond bleef kauwen en een triomfantelijke glimlach onderdrukte – haar overwinning had bij voorbaat vastgestaan.

Met tegenzin belde ze haar om te zeggen dat ze ervandoor ging, en ze verwachtte de gebruikelijke zedepreek. 'Ik wist niet dat hij zo in de war was, hij herkende me niet,' vertelde ze meteen, en haar zus zei: 'Vreemd, mij herkent hij wel altijd. Heb je hem zijn medicijnen gegeven?'

'Daar ben ik niet aan toegekomen,' gaf ze toe. 'Hij begon te-

gen me te schreeuwen. Ik ben weggevlucht.' Haar zus verbaasde zich. 'Niet te geloven, het is een oude man. Wat kan hij je nog maken?' En Atara verzuchtte: 'Ik kan niet alleen zijn met hem, vergeet het maar. Ik ben bereid hier op de trap te wachten tot je komt, maar ik ga niet meer naar binnen.'

'Ben je soms een klein kind? Het is onverantwoordelijk hem alleen te laten. Als hij vandaag doodgaat, heb jij het op je geweten,' beet haar zus haar toe, en ze antwoordde: 'Maak je niet druk, zo snel gaan mensen niet dood. Hij heeft nog veel kracht in zijn handen, hij heeft me echt weggeduwd.' Tot haar verbazing liet haar zus haar relatief gemakkelijk gaan: 'Oké, ik zal kijken of ik iemand kan vinden die je komt aflossen.'

'Wacht even, Ofra,' onderbrak ze haar. 'Het is niet alleen dat hij me niet herkende. Hij dacht dat ik Rachel was, zijn eerste vrouw. Wist jij dat hij zijn leven lang op haar gewacht heeft?' En haar zus zei: 'Wat een onzin. Op haar gewacht? Hoe kom je erbij, wat heeft hij dan gezegd?' Hierop herhaalde Atara nog altijd verwonderd wat hij had gezegd, en ze voegde eraan toe: 'Maar het was niet alleen wat hij zei. Het was ook de toon, die ik nog nooit van hem heb gehoord, zo teder en liefdevol. Ik dacht dat hij helemaal niet in staat was lief te hebben.'

'Natuurlijk wel,' zei haar zus, 'ik heb nooit getwijfeld aan zijn liefde.'

Atara grinnikte. 'Fijn voor jou,' zei ze, en meteen daarna stond ze op en haastte zich naar haar auto, voordat ze spijt zou krijgen. Ook tussen hen was niets veranderd. Elke nacht hadden ze hoofd aan hoofd gelegen in hun gemeenschappelijke kamer en had Ofra haar horen huilen en gedaan alsof ze aan haar kant stond, maar in werkelijkheid had ze gif in haar woorden gedruppeld.

‘Misschien ben je wel een aangenomen kind,’ fluisterde haar zus zo dicht bij haar oor, dat ze haar warme adem kon voelen en de pepermuntgeur van de tandpasta kon ruiken. ‘Je ziet er ook anders uit,’ zei ze er soms achteraan met gespeeld verdriet. ‘Als je er had uitgezien zoals ik en zoals mama, had hij misschien meer van je gehouden.’ Haar moeder en haar zusje waren blond en mollig en hadden steil haar, terwijl zij donker en hoekig was en zwarte krullen had. Misschien was dat inderdaad de verklaring, dacht ze soms. Het was een feit dat hij altijd woedend haar krullen vastgreep als ze hem irriteerde.

Op een keer had Ofra haar ’s nachts opgewonden verteld dat ze hun moeder in de keuken met oom Roebi had horen fluisteren over een eerdere vrouw die papa had gehad. Ofra liet haar zweren er haar mond over te houden, maar Atara verbrak haar eed zodra de gelegenheid zich voordeed en ze alleen thuis was met haar moeder. ‘Wie was papa’s eerste vrouw?’ vroeg ze zonder omhaal, en haar moeder schrok. ‘Wie heeft je dat verteld? Dat mag je niet weten! Zeg daar nooit meer een woord over!’

‘Wat weet je van haar? Hoe zag ze eruit?’ vroeg ze door, en ze negeerde haar moeders zielennoed, zoals haar moeder die van haar altijd negeerde. Ze was toen amper dertien geweest, maar het gesprek stond in haar geheugen gegrift. Het werd gevoerd in de grote, grotachtig donkere slaapkamer van haar ouders, en haar moeder zei: ‘Ik vertel het je als je groot bent, ik beloof het, zweer me alleen dat je er niets over zegt tegen papa.’

‘Ik zweer het alleen als je me nu alles vertelt wat je weet,’ antwoordde ze droogweg, ‘anders zeg ik hem dat ik van jou over haar gehoord heb, en dan ben jij het eens een keer die ervan langs krijgt van hem.’ Haar moeder keek haar ontzet aan,